

Analiza bohemizama (čehizama) u Velikom rječniku hrvatskoga jezika Vladimira Anića

Malek, Vjera

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:696456>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-09**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Vjera Malek

**Analiza bohemizama (čehizama) u Velikom
rječniku hrvatskoga jezika Vladimira Anića**

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2018.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Vjera Malek
Matični broj: 0009073584

Analiza bohemizama (čehizama) u Velikom rječniku hrvatskoga jezika Vladimira Anića

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: doc. dr. sc. Kristian Novak

Rijeka, rujan 2018.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova **Analiza bohemizama (čehizama) u Velikom rječniku hrvatskoga jezika Vladimira Anića** izradila samostalno pod mentorstvom doc. dr. sc. Kristiana Novaka.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u diplomskom radu na uobičajen način citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Studentica

Potpis

Vjera Malek

Kazalo

1. Uvod.....	1
2. Posuđenice.....	2
2.1. Jezično posuđivanje.....	2
2.2. Leksičko posuđivanje.....	3
2.3. Strani jezik.....	4
3. Povijest hrvatsko-čeških jezičnih dodira.....	6
3.1 Povijesni dodiri.....	6
3.2 Jezični dodiri – vrijeme bohemizama.....	8
3.3 Ljudevit Jonke – Bogoslav Šulek.....	12
4. Obrada bohemizama u Velikom rječniku hrvatskog jezika Vladmira Anića.....	14
4.1 O rječniku.....	14
4.2 Obrada bohemizama.....	15
5. Analiza bohemizama prema provedenoj anketi.....	27
6. Zaključak.....	30
7. Sažetak.....	31
8. Popis korišene literature.....	32

1. Uvod

Svaki jezik u svijetu u svojoj ukupnosti izričaja ima neke posuđenice iz drugih jezika. Posuđivanje leksika i jezičnih značajki iz drugih, stranih jezika rašireno je u gotovo svim svjetskim zemljama iz različitih razloga, a najčešći je taj što govornici nemaju odgovarajuću zamjenu za neku riječ te onda posude iz nekoga jezika koji je ima i tako ukorijenjena riječ ostaje u jeziku primaocu. Hrvatski je jezik od početka svog razvoja u dodiru s drugim jezicima, pa tako i s češkim.

Prihvatanje velikog broja bohemizama dogodilo se u 19. st. kao posljedica školovanja brojnih hrvatskih znanstvenih i kulturnih djelatnika u Češkoj, ali i zbog brojnih Čeha u Hrvatskoj, koji su pridonijeli razvoju hrvatske kulture. Dodiri hrvatskog i češkog jezika rezultirali su značajnim fondom posuđenica. U hrvatskom jeziku danas imamo određene bohemizme koji su se potpuno prilagodili i postali nezamjenjivima te ih često koristimo u našem svakodnevnom govoru i više ih ne smatramo posuđenicama.

2. Posuđenice

2.1. Jezično posuđivanje

Jezično posuđivanje je čest proces koji je odavna bio glavni predmet istraživanja i proučavanja mnogih jezikoslovaca. Ne postoji gotovo ni jedan jezik koji nije bio u dodiru s drugim jezicima. Načini na koji su jezici utjecali jedni na druge različiti su. Leksičko posuđivanje jedan je od najintenzivnijih i najvidljivijih procesa pa je pogodan i za istraživanje jezičnih dodira. Zahvaljujući posuđenicama možemo saznati mnogo o vremenu i načinu ostvarivanja kontakata i utjecaja koje je jezična zajednica doživjela tijekom svoga povijesnog razvitka.

Marko Samardžija navodi da je to „svako preuzimanje neke jezične jedinice iz jednog leksika u drugi“. Kao razloge posuđivanja Samardžija navodi: nemogućnost pronalaska gotovih rješenja kojima bi se trebale popuniti praznine u vlastitom leksičkom sustavu te se zato posuđenice katkada ne podudaraju s njima najbližim hrvatskim leksemima (Samardžija, 1995:45).

Posuđivanje se može odvijati na fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj, semantičkoj i leksičkoj razini. U situacijama jezičnog kontakta, nisu svi jezični elementi na istoj razini posuđivanja. Matasović objašnjavajući hijerarhiju razina kod kontakta jezika piše o najlakšim posuđenim leksičkim, a najtežim sintaktičkim i morfološkim elementima. Fonološki, morfološki i sintaktički sustavi čvrsto su strukturirani te se njihova promjena odvija u uvjetima dugotrajnog i intenzivnog dodira, a leksički su sustavi otvoreni za prihvaćanje novih elemenata pa im nisu potrebni uvjeti dugotrajnog i intenzivnog dodira. Vrstu posuđivanja stoga možemo odrediti na temelju intenziteta jezičnog dodira. Ukoliko je dodir intenzivniji, posuđivanje na višim razinama bit će lakše, a manje intenzivni dodiri uzrokovat će preuzimanje s najniže, leksičke razine (Matasović, 2001:69).

2.2. Leksičko posuđivanje

Postoje različiti tipovi leksičkih posuđenica. Najčešće se posuđuju jezični znakovi s pripadajućim sadržajem, odnosno u cjelini, ali je moguće posuđivanje i samo sadržaja koji se pridružuje postojećoj domaćoj riječi. Tada govorimo o semantičkom posuđivanju i semantičkim posuđenicama. Poseban tip posuđivanja jest prevođenje jezičnih znakova leksičkim elementima jezika primatelja, tada nastaju prevedenice ili kalkovi. Možemo zaključiti da pod pojmom leksičkog posuđivanja podrazumijevamo preuzimanje leksičke jedinice, njezina izraza ili sadržaja, ili i izraza i sadržaja (Dabo-Denegri, 1998:441).

Razlozi posuđivanja stranih leksema dijele se na izvanjezične i unutarjezične. Kada govorimo o izvanjezičnim razlozima, mislimo na političke, gospodarske, kulturne i geografske veze, a unutarjezične veze odnose se na prazna mjesta u sustavu koja se popunjavaju rješenjima iz drugih jezika. Praznine u leksičkom sustavu većinom se odnose na riječi iz kulturnih, gospodarskih i religijskih područja, stoga možemo reći da se i u tom slučaju radi o društvenom kontekstu, a iz toga zaključujemo da su izvanjezični i unutarjezični razlozi posuđivanja međusobno povezani (Samardžija, 1995:46-47).

Samardžija smatra da su posuđenice potrebne jeziku ako za njih nema domaće zamjene ili je zastarjela. Ukoliko postoji sinonim za posuđenicu, prednost ima domaća riječ. Ako je opseg sadržaja posuđenice širi ili uži od domaćeg leksema, treba je upotrebljavati samo onda kada je domaći leksem ne može zamijeniti (Samardžija, 1995:63).

Leksičke posuđenice, prvenstveno izravne posuđenice koje su semantički i oblikom jednake ili slične odgovarajućoj riječi u jeziku izvorniku, prolaze kroz proces prilagodbe ili adaptacije tijekom kojeg riječ mijenja svoje značenje kako bi se što bolje uklopila u sustav jezika primatelja. Na primjer, riječ vlak (češ. vlak) je izravna posuđenica i nije promijenila svoje značenje, ali riječ divka u hrvatskom jeziku znači zamjena za kavu, a u češkom jeziku divka znači djevojka. To je dugotrajan proces, a do svog konačnog oblika posuđenica prolazi kroz prijelazne faze.

Filipović prilagodbu promatra na fonološkoj, ortografskoj, morfološkoj i semantičkoj razini te uvodi podjelu primarnih i sekundarnih promjena prema kojima se razlikuje primarna i sekundarna prilagodba. Razlikujemo model (strana riječ – jedinica jezika davaoca) i repliku (posuđenica – jedinica jezika primaoca). Primarne promjene predstavlja kompromisna replika.

Nakon što replika dobije svoj konačni oblik, dolazi do promjena koje više nemaju veze s jezikom davatelja i replika se tada ponaša kao domaća riječ (Filipović, 1986:55-57).

2.3. Strani jezik

Svi nazivi u jeziku preuzeti iz nekog stranog jezika nazivi su stranoga podrijetla, a nazivaju se i posuđenicama. U najširem smislu posuđenica je "svaka riječ stranoga podrijetla, bez obzira na stupanj njezine prilagodbe i bez obzira na njezin standardni, odnosno supstandardni jezični status" (Turk, 2013:45).

Strana riječ je svaka riječ koja ne pripada leksiku nekog jezika, a postaje posuđenicom kada se njome koristi govornik tog jezika, jezika primatelja. Posuđenice dijelimo s obzirom na jezik iz kojeg su posuđene, a u leksikologiji se dijele na tuđice, prilagođenice i usvojenice (Barić i sur., 1999:282).

Tuđe riječi su riječi stranog jezika koje koristimo u hrvatskom jeziku. To su riječi koje se najmanje jednom svojom značajkom ne uklapaju u sustav hrvatskoga jezika. Prepoznajemo ih prema izvornom obliku pisanja i kod njih nije provedena prilagodba ni na kojoj od četiriju jezičnih razina. Eugeniya Barić i suradnici u Hrvatskom jezičnom savjetniku i njegovom izdanju iz 1999. godine ¹ nalaže pisanje tuđica u kurzivu (npr. *Bloody Mary*). Barić i suradnici razlikuju tuđe riječi od tuđica. Kod tuđih riječi nije provedena nikakva vrsta prilagodbe, a tuđice su "riječi stranog podrijetla koje su pravopisno prilagođene hrvatskome jeziku, ali zadržavaju neka svojstva izvornog jezika nesvojstvena hrvatskome jeziku" (Barić i sur., 1999:283).

Prilagođenice se također ubrajaju u posuđenice, a Barić i dr. definiraju ih kao "riječi stranog podrijetla koje su naglasno, glasovno, sklonidbeno prilagođene hrvatskom jeziku. Bolje ih je, kad je to moguće u biranim tekstovima zamijeniti odgovarajućim hrvatskim riječima" (Barić i sur., 1999:284). Kod prilagođenica i tuđica moguće je prepoznati da se radi o stranim, posuđenim riječima, a kod usvojenica to nije moguće.

Usvojenice su posuđenice koje su potpuno prilagođene hrvatskom jeziku tako da ih izvorni govornici uopće ne razlikuju od ostalih hrvatskih riječi. One su prilagođene na svim četirima jezičnim razinama i nema ih potrebe zamjenjivati izvornim hrvatskim riječima (Barić

¹ Barić, Eugeniya, i sur., *Hrvatski jezični savjetnik*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 1999.

i sur., 1999:285).

Posuđenice imaju svoje posebne nazive s obzirom na jezik iz kojega potječu. Posuđenice iz latinskoga - latinizmi, grčkoga - grecizmi, engleskog – anglizmi (amerikanizmi), njemačkoga - germanizmi, mađarskoga - hungarizmi, ruskoga - rusizmi, češkoga - bohemizmi, poljskoga - polonizmi, srpskoga – srbizmi, talijanskog – talijanizmi, španjolskog – hispanizmi, francuski – galizicmi, portugalskog i brazilskog – luzitanizmi, turskog – turcizmi. „Turcizmima nazivamo a) posuđenice iz turskog jezika i b) posuđenice koje su u hrvatski preuzete preko turskog jezika, uglavnom iz arapskog i prezijskog, uz nekoliko leksema iz novogrčkoga“ (Samardžija, 1995: 49).

3. Povijest hrvatsko-čeških jezičnih dodira

3.1 Povijesni dodiri

Jedan od najstarijih spomena hrvatsko-čeških odnosa je legenda o braći Čehu, Lehu i Mehu. Već se u tzv. Dalimilovoj kronici, u opisu doseljavanja Slavena u Panoniju, spominje Čeh sa šestoro braće iz Bijele Hrvatske.

Ljudevit Gaj zapisao je staru krapinsku legendu koja govori o slavenskoj braći Čehu, Lehu i Mehu, u doba Rimljana i njihovom planu da se oslobode rimske vlasti. Braća i njihova sestra Vilina su za rimske vladavine živjela na tri brda u tri utvrde iznad Krapine (Josipovcu ili Psaru, Starom gradu i Šapcu). Sestra je bila u tajnoj vezi s rimskim namjesnikom, te je zbog zaljubljenost upozorila svog dragog i na taj način izdala svoju braću koji su ipak uspjeli ubiti namjesnika te su u strahu od odmazde pobjegli na sjever gdje su utemeljili slavenske države: Čeh Češku, Leh Poljsku, a Meh Rusiju.

Konkretniji hrvatsko-češki odnosi vezani uz djelovanje sv. Ćirila i Metoda u Velikomoravskoj kneževini u IX. stoljeću navedeni su u Žitjima Konstantina Ćirila i Metodija. Naime, nakon Metodove smrti 885. njegovi su učenici protjerani iz Moravske te su dospjeli na današnji prostor Hrvatske, gdje su širili slavensko bogoslužje (Dugački, 2009:233).

Osnivanje Zagrebačke biskupije 1094. početak je čvršćih i konkretnijih veza Čeha i Hrvata. Dolazi do procesa naseljavanja benediktinaca. U sljedećim stoljećima većinom se spominju doseljavanja crkvenih lica, širenja glagoljice i jezika. Osim njih na hrvatsko govorno područje dolaze i češki plaćenici koji sudjeluju u protuturskim ratovima.

„Rudolf Strohal smatra da su Česi pojedinačno počeli dolaziti 1527., nakon izbora Ferdinanda I. Habsburgovca za kralja, te da su prvi obrtnici došli oko 1579. i sudjelovali pri izgradnji Karlovca“ (ibid, 2009:237).

Jan Auerhan, češki statističar bavio se problematikom Čeha izvan domovine. Glavni izvori podataka o naseljavanju Čeha u Hrvatsku su mu bili statistički godišnjak Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, popis stanovništva, češki almanasi i publikacije tiskane u Hrvatskoj i prethodna istraživanja Adolfa Fickera. Dao je povijesni pregled čeških i slovačkih naselja na području bivše Jugoslavije. Smatrao je da su se Česi u Hrvatsku počeli doseljavati u

drugo četvrtini XIX. stoljeća i to uglavnom iz okolice Tabora, Praga i Moravske, odnosno istočne i južne Češke, a najviše ih je došlo u razdoblju od 1876. do 1890. godine. Vidljiv je porast broja stanovništva od 1876. kada ih je bilo 2088 do 1890. kada ih je bilo 27521. Istodobno se zanimao za pitanje vjeroispovijesti, državne pripadnosti, školstva, društvenoga i kulturnoga života, demografije, gospodarstva, za postotak pismenih muškaraca i žena pa čak i za broj Čeha osuđenih zbog kriminalnih radnji. Kao najstarije češko naselje označio je Ivanovo Selo kraj Bjelovara, osnovano 1825. godine (ibid, 2009:238).

Doseljenje je Čeha u hrvatske gradove teklo pojedinačno od sredine XVIII. stoljeća. Doseljavali su se službenici, obrtnici, učitelji, vojnici, glazbenici, a mnogi od njih odigrali su važnu ulogu u razvoju znanstvenoga i kulturnoga života Hrvatske. Najviše ih je djelovalo u Zagrebu kao kulturnom središtu.

Zbog porasta broja doseljenika javila se potreba za okupljanjem češke manjine. Dok je velik dio seljačkoga stanovništva bio zaokupljen borbom za egzistenciju, a radnički su se slojevi asimilirali, intelektualni krugovi u gradovima pokušali su uspostaviti vezu sa starom domovinom putem nacionalnih, kulturnih ili športskih društava. Prvo češko društvo osnovano je u Zagrebu 1874. na inicijativu Josefa Vaclava Friča, pod nazivom Česka beseda (ibid, 2009:244).

Neosporni su zajednički duhovni i kulturni temelji Čeha i Hrvata, o čemu svjedoče stoljetne veze, počevši od djelatnosti svete braće. Iako je slavenski prostor tijekom povijesti bio geografski, kulturološki, vjerski i politički podijeljen, Česi i Hrvati bili su povezani zajedničkim pismom (glagoljicom) i slavenskim bogoslužjem. Kontinuirano doseljavanje Čeha u Hrvatsku trajalo je gotovo stoljeće i pol, a migraciju je olakšavala pripadnost obiju zemalja Habsburškoj Monarhiji. Od sredine XVIII. pa do kraja XIX. stoljeća u hrvatske su se gradove pojedinačno doseljavali službenici, obrtnici, učitelji, vojnici, glazbenici, šumari, a u manufakture u unutrašnjosti čitave radničke kolonije (npr. staklari). No pripadnici današnje razgranate češke nacionalne manjine u Hrvatskoj većinom su potomci sitnih zemljoradnika naseljenih u opustjeloj Slavoniji nakon austro-turskih ratova potkraj XVII. i početkom XVIII. stoljeća. Iznimnu skupinu čine Česi koji su svojim znanstvenim, umjetničkim i stručnim radom značajno obogatili hrvatsku kulturu u najširem smislu te su ostali sastavni i visoko cijenjeni dio hrvatskoga kulturnoga i znanstvenoga nasljeđa (ibid, 2009:249).

Ivan Reyschill (1817.-1877.) napisao je glazbu za prvu hrvatsku operetu „Mornari i đaci“. Josip Praus (1829.-1874.), novinar i političar, urednik novina „Agramer Zeitung“, „Südslawische Zeitung“ i „Neven“, popularizirao je češku književnost, jedan od četvorice hrvatskih delegata na Slavenskom kongresu u Pragu 1848. Vjenceslav Zabož Mařík (1831.-1895.), učitelj i pedagog, pisao je udžbenike, s češkog prevodio djela Jana Amosa Komenskog, pokrenuo časopis „Smilje“, 1892. u Pragu izdao djelo „Chorvatsko-české rozmluvy“. Marija Ružička Strozzi (1850-1937.), glumica. Od 1868. do 1937. ostvarila je više od 600 kazališnih uloga, za života je smatrana najvećom hrvatskom glumicom. Rodonačelnica poznate obitelji Strozzi iz koje potječu njen sin, glumac i režiser Tito Strozzi, kći pjevačica Maja Strozzi, unuk Boris Papandopulo i praunuka Dora Fišter Toš. Vaclav Huml (1880.-1953.), violinist i glazbeni pedagog, u Zagrebu djeluje od 1903., utemeljitelj Zagrebačke violinističke škole.

3.2 Jezični dodiri – vrijeme bohemizama

Kada pogledamo ovaj kratak povijesni dio primjećujemo zamah kolanja stanovništva i kulturne promjene koje su utjecale na unos češkog jezika koji počinje u 19. stoljeću. Devetnaesto je stoljeće početak velikih promjena u Hrvatskoj. Ukidanjem latinskog jezika 1848. godine i njemačkog jezika 1861. godine počinje se u školama i javnom životu koristiti hrvatski jezik.

To je vrijeme procvata europske znanstvene misli. Istražuju se nova područja ljudskog života, rađaju se nove znanosti i čitav niz novih znanstvenih pojmova kojima je trebalo tek osmisliti ime i uvesti u svakodnevnu uporabu. Uzevši u obzir hrvatsku svakodnevnicu tog doba svakako je bilo teško znati govoriti hrvatski koji je do tada bio u podređenu položaju. Pokušati držati korak s razvojem suvremenih znanosti, ali u isto vrijeme objasniti i izgovoriti te nove pojave bio je velik izazov.

Utjecaj češkog jezika na hrvatski u 19. st. Ljudevit Jonke (1965:157-160) podijelio je u tri razdoblja - tri "naleta bohemizama".

Prve bohemizme u većoj mjeri apsorbirao je u doba Ilirizma njemačko-hrvatski rječnik Ivana Mažuranića i Jakova Užarevića „Njemačko-ilirskog rječnika“ iz 1842. godine (kasnije i Drobničev rječnik 1846.-1849.). U tom rječniku ima određen broj bohemizama preuzetih iz

tadašnje publicistike, na primjer: časopis, dosljedan, dosljednost, naslov, nježan, obrazovati, obred, obzor, okolnost, opseg, pokus, povod, predmet, prevaga, prvobitan, primjieran, poprsje, podneblje, skromnost, slog, spis, stupanj, učinak, uspjeh, ustav, zavod, zbirka. Te su se riječi toliko prilagodile našem jeziku da ih nije bilo potrebe ni označavati kao bohemizme.

U sljedećem je razdoblju za bohemizme važno naglasiti pojavu Bogoslava Šuleka, po rođenju Slovaka. U svojim dvadesetim godinama usvojio je hrvatski jezik i od tada neumorno djeluje kao publicist, novinar i jezikoslovac. Smatra se ocem hrvatske terminologije. Pristaša je zagrebačke filološke škole, sklon jezičnomu čistunstvu (purizmu), posuđenice je zamjenjivao tražeći rješenja u hrvatskim narječjima, posuđujući iz slavenskih jezika (najčešće iz slovačkoga i češkoga) te oblikovanjem novotvorenica. Drugi period u kojem su bohemizimi prodirali u književni hrvatski jezik je 1848. i traje sve do pojave Šulekova „Njemačko-hrvatskog rječnika“ koji je izašao 1860. godine u dva velika sveska s ukupno više od 70 tisuća riječi, s obiljem fraza i znanstvenog nazivlja. Rad na rječniku prvotno je bio zamišljen kao proširenje i poboljšanje već postojećeg „Njemačko-ilirskog rječnika“ Ivana Mažuranića i Jakova Užarevića, ali se Šulek uvjerio kako je zamišljeni posao mnogo većeg opsega.

To je golem rječnik u dva dijela, zasnovan puristički, pa je u znatnoj mjeri utjecao na tadašnji hrvatski književni jezik. Šulek je potekao iz ilirskoga kruga i jedan je od nosilaca njegove koncepcije o književnom jeziku. Osnova je književnom jeziku narodni jezik štokavskog dijalekta, ali proširen potrebnim novotvorenicama, dijalektizmima, bohemizmima, rusizmima, evropeizmima. Nije se zadovoljavao samo rječničkom građom zapisanom u dotadašnjim rječnicima, na primjer Karadžićevom, nego je sam skupljao riječi i angažirao skupljače. U predgovoru svog rječnika Šulek navodi: „Gdē nisam našao potrebite rēči u književnom narēčju, potražih ju u srodnom razrēčju, i onda stoprv prigrlih noviju već upotrebljavanu rēč, kad me i razrēčja izdadoše. Pa kad mi ni odkuda nije naspēla pomoć, utekoh se drugim slavenskim jezikom, gdē je uvēk nadjoh. Mislim, da me razboriti našinci neće ukoriti radi ovoga postupanja; jer da književni naš jezik nedotēče za sve pomisli, da ga treba bogatiti i razvijati, u tom se dan danas svi naši književnici slažu“ (Jonke, 1965:157).

U spomenutom rječniku povećao se broj bohemizama koji su ostali u književnom jeziku: bajoslovan, bodar, dostaviti, dotičan, dražba, krajolik, ličiti, ličilo, naklada, nakladnik, obrazac, odraz, ogavan, ploha, podlost, pojam, poredak, predio, prednost, prijam, prirodopis, pronevjeriti, smjer, snimak, stanovište, stanovit, stroj, sustav, svjež, svježina, tlak, tlakomjer,

uloga, ustroj, važan, važnost, živalj. I većina ovih riječi nije u „Rječniku znanstvenoga nazivlja“ 1874. označena skraćenicom č. Tako su te riječi tada bile poznate i usvojene (Jonke, 1965:157).

Treći period ulaska bohemizama dogodio se pojavom „Hrvatsko-njemačko-talijanskog rječnika znanstvenog nazivlja“ 1874. godine djelom hrvatskih jezikoslovaca. Uz Bogoslava Šuleka zaslužni su Vatroslav Jagić, Josip Torbar i Franjo Erjavec. Poznati povjesničar Franjo Rački pokrenuo je pisanje „Rječnika znanstvenog nazivlja“ s ciljem da uvede hrvatski jezik u škole i urede, umjesto latinskoga i njemačkoga jezika.

Rječnik je nastao po uzoru na češki rječnik znanstvenog nazivlja Pavla Josefa Šafarika „Nemecko-česky slovník vědeckého názvosloví pro gymnasia a realne školy“ i Šulek se u mnogome držao načela češke komisije za izradu rječnika, no u nekim je stvarima ipak odstupao. Češka komisija rješava svoj zadatak u okviru češkog jezika - upotrebom, dakle, njihova dotadašnjeg jezičnog blaga, stvaranjem neologizama i umjerenim dopuštanjem tuđica.

Iako Šulek usvaja ta načela, plodniji je u stvaranju neologizama, a umjereniji u primanju tuđica, a dodaje i četvrto načelo - pozajmljivanje riječi iz slavenskih jezika, stavljajući ga na drugo mjesto, a stvaranje neologizama pomaknuo je iza njega. Prema tome, raspored prema kojem pojedini pojmovi ulaze u rječnik poprilično je jasan. Na prvo mjesto Šulek sasvim razumljivo stavlja hrvatske riječi iz štokavskog narječja, a zatim iz kajkavskog odnosno čakavskog, ukoliko u štokavskom ne pronalazi prihvatljiv pojam. Na drugom su mjestu posuđenice iz slavenskih jezika, koje slijede neologizmi, a tek potom tuđice koje zajedno s neologizmima čine manji dio korpusa. Šulek je, dakle, tek na kraju pribjegavao novotvorenicama, no unatoč tomu on je i dalje bio optuživan za prekomjerni jezični purizam, osobito nakon ovoga rada. Govorimo li o posuđenicama, logično je da je najveći broj riječi za određene pojmove Šulek preuzimao iz češkog jezika kada je trebao odabrati koju riječ prema slavenskim riječima, a za njima je pak posezao kad u hrvatskom jeziku nije našao prikladnu riječ.

Šulek kao i za „Njemačko-hrvatski rječnik“ navodi: „Sastavljajući ovaj rječnik nastojao sam što se više može upotrebljavati prave narodne rieči, a gdje sam mislio, da hrvatski narod neima svoje rieči, ili gdje je nisam mogao doznati, pozajmio sam ju od srodnih slavenskih plemenah, kad mi se je učinila, da je prema našem govoru; al sam uvijek zabilježio jezik, od kojega je posudjena, da se znade, kojega je porekla... Ondje, gdje u slavenskih plemenah nenadjoh pomoći, nastojah stvoriti primjereni naziv; al opet nisam sve poprieko prevodio, nego

samo ono, za što sam mislio, da bi se moglo čisto hrvatski izraziti“ (Jonke, 1965:158).

Tako su u hrvatsku znanstvenu terminologiju uvedeni mnogi bohemizmi, ali od ovih se već samo manji dio zadržao do danas: dojam, dopjev, dobrobit, kisik, kotva, podnebesje, tuha, uzajamnost, vodik. Riječi iz trećeg naleta slabo su prihvaćene iz dva razloga: jer je Šulek uvodio bohemizme i za riječi koje su postojale u narodnom govoru (npr. dira za postojeće rupa, opice za majmun, vraška za bora) i jer je krajem stoljeća ideja sveslavenstva već jenjavala i ustupala mjesto svojoj užoj, južnoslavenskoj, varijanti. Također, na putu kojim će hrvatski jezik otići sa svojim Vukovcima, internacionalna terminologija ustupit će mjesto slavenskim prevedenicama i posuđenicama. No, neke od njih koje Jonke 1965. navodi kao neprihvaćene doživjet će svoju (re)vitalizaciju krajem 20. st. (npr. vukovski internacionalizmi sintaksa, gramatika, sistem, princip i šulekovski bohemizmi skladnja, slovnica, sustav, zasada) (Vlašić, 2010:61).

Šulekov je leksikografski rad obilježilo jezično čistunstvo odnosno purizam koji je jasno vidljiv u spomenutim djelima. Prilikom stvaranja svojih leksikografskih djela i prilagođavanja istih hrvatskom jeziku Šulek je neke riječi preuzimao od drugih autora ili drugih slavenskih jezika, ali je i često stvarao nove riječi, uglavnom po uzoru na druge autore ili tvorbene načine drugih jezika ili je, pak, na temelju postojećih leksema stvarao nove. Svi su ti načini stvaranja rezultat Šulekova napornog rada i danas su jasno vidljivi u hrvatskom jeziku u brojnim riječima koje su općeprihvaćene i sastavni su dio jezika. Šulek se u zadovoljavanju velikih i hitnih potreba za znanstvenom terminologijom znao i poigrati hrvatskim tvorbenim mogućnostima, posebice zahvaljujući svojoj jezičnoj darovitosti i okretnosti te na taj način stvarajući i nepotrebne lekseme zbog čega je i došao na udar kritičara jezičnog purizma zbog jezičnih pretjerivanja. Jedan od kritičara današnjice je Miljenko Jergović, hrvatski književnik, novinar i publicist koji smatra da su neke njegove riječi bile uspjele kao što su zračenje, narječje, glazba, a druge su bile budalaste – mjer (metar) i tez (gram) (Jergović, 2017).

3.3 Ljudevit Jonke – Bogoslav Šulek

Profesor Lj. Jonke od svih je dodira hrvatskoga jezika sa slavenskima, najiscrpnije opisao utjecaj češkog jezika na hrvatski. Kao što znamo, to nije nimalo slučajno jer je Lj. Jonke boravio u Pragu od 1930. do 1932. godine gdje je studirao bohemistiku i bavio se prevođenjem s češkog na hrvatski. Svoje poglede na češko-hrvatske odnose objavio je u članku „Češki jezični elementi u hrvatskosrpskom književnom jeziku“ (Jonke, 1965:151). Iako postoji mišljenje kako su Jonkeovi članci o leksičkoj problematici pisani tako da im se može prigovoriti puristička krajnost, ipak se može govoriti o popustljivosti prema stranim riječima u onim slučajevima kada hrvatskom jeziku nije prijetilo da ga asimiliraju drugi, jači jezici (i narodi) (Vrljić, 2007:145).

Premda ima drugih mišljenja zašto se Jonke, okrenuvši se od bohemističkih tema prema kroatističkima, počeo baviti upravo u 19. stoljeću (Samardžija, 1999:37), čini se najlogičnije da je Jonkea prvo privukao Bogoslav Šulek i njegov golemi prinos hrvatskom jeziku, hrvatskoj kulturi općenito te velik broj bohemizama koji su preko Šuleka ušli u hrvatski jezik. Zarana je Jonke počeo pisati upravo o Šuleku, a Šulek ga je odveo u svu složenost jezične problematike u 19. st. Tri su rada posvećena tomu velikomu leksikografu: „Šulekova briga o hrvatskoj naučnoj terminologiji“ (1954.), „Slavenske pozajmljenice u Šulekovu „Rječniku znanstvenoga nazivlja““ (1955.), „Bogoslav Šulek kao puristički savjetnik“ (1956.). U tim se radovima Jonke otkriva kao strpljiv istraživač koji raščlanjuje Šulekove načine popunjavanja hrvatskoga leksika novim leksičkim jedinicama i koji prati sudbinu tih riječi. Da je riječ o temeljitoj raščlambi, govori broj od približno 400 Šulekovih bohemizama koje je Jonke našao da nisu ušli u hrvatski jezik i otkrivanje triju naleta primanja bohemizama, prvoga od 1836., drugoga od 1848. i trećega od 1874. godine (Tafra, 2007:105).

Jonke je objektivan istraživač koji Šuleka izučava iz različitih kutova. Ponajprije treba vidjeti gdje je bila hrvatska terminologija prije Šuleka, zatim Šulek je svoj veliki posao obavio prije pojave kapitalnih djela slavenske poredbene lingvistike, a prije pozajmljivanja iskoristio je sve stručne nazive koji postoje u sva tri narječja. S druge pak strane Jonke ne opravdava Šuleka što je unosio bohemizme i onda kad je u hrvatskom jeziku već postojala dobra riječ (Tafra, 2007:106).

Kao da je znao da će mu netko prigovoriti što kod Šuleka nije razlučio bohemizme od slovakizama, jer se očekuje da je Slovak unosio i slovakizme, Jonke je naveo tri razloga zašto

je sve te posuđenice svrstao u bohemizme. Prvi je što sam Šulek u popisu kratica nema kraticu za slovački, drugi je što je on kao Kollar i Šafarik smatrao da su češki i slovački jedan jezik, a treći što nije u rječniku pronašao isključivo slovačke riječi „premda su korijeni Šulekovih bohemizama većinom isto toliko slovački kao i češki“ (Jonke, 1971:175) (Tafra, 2007:106).

Činjenica je da je hrvatski jezik na srpski djelovao bohemizmima kao što je srpski jezik na hrvatski djelovao rusizmima. Međusobni odnosi slavenskih jezika nisu dostatno istraženi da bismo s malo više sigurnosti mogli govoriti o tom. Najviše je bio istraživan odnos ruskog jezika s ostalim slavenskim jezicima jer je SSSR bio u središtu političkih i drugih zbivanja u 20. stoljeću. Po Maretiću, u 19. stoljeću bohemizama imamo oko 70, a rusizama oko 130, i još oko 70 riječi za koje Maretić nije znao dolaze li iz češkog ili iz ruskog jezika. Po Lj. Jonkeu broj je tadašnjih bohemizama mnogo veći, ima ih oko 500.

Da je od svih slavenskih jezika samo ruski jezik utjecao na hrvatski više od češkoga, slaže se i profesor Lj. Jonke: „Ali osim toga što je i broj ruskih riječi u suvremenom hrvatskosrpskom jeziku veći, ima još jedna značajna razlika između djelovanja ruskog i češkog jezika. U današnje doba, tj. u dvadesetom stoljeću, ne preuzimaju se nove češke riječi u hrvatskosrpski jezik, a ruske da. Razloge svakako treba tražiti u snažnoj orijentaciji hrvatskosrpske i uopće jugoslavenske kulture na socijalističku kulturu naroda Sovjetskog saveza, u prvom redu ruskog naroda...“ (Vrljić, 2007:146).

4. Obrada bohemizama u Velikom rječniku hrvatskog jezika Vladimira Anića

4.1 O rječniku

Rječnik hrvatskoga jezika Vladimira Anića prvi je put objavljen u prosincu 1991. godine (884 stranice), drugo izdanje u listopadu 1994. godine (1246 stranica), a treće izdanje u veljači 1998. godine (1440 stranica). Autor Vladimir Anić radio je na dopunjavanju i proširivanju postojeće građe, tako je i nakon objavljivanja III. izdanja u veljači 1998. nastavio pripremati poboljšanja i dopune. Na tome je radio doslovce do posljednjih dana pred smrt 30. studenoga 2000. godine.

U odnosu na treće izdanje *Rječnika hrvatskoga jezika* koje je imalo oko 60.000 natuknica s približno 100.000 obrađenih pojmova, četvrto izdanje prošireno je za blizu 10.000 novih natuknica, odnosno za više od 25.000 novih pojmova. „Veliki Anić“ je zasigurno sinteza i kruna velikog lingvističkog opusa Vladimira Anića, najopsežnija jednosveščana zbirka standardnog govornog, publicističkog i književnoga hrvatskog jezika.

U glavnom dijelu rada ćemo opisati sve riječi češkog porijekla koje su nađene u rječniku.

Što je bohemizam?

bohemizam *m* (G -zma, N *mm* -zmi)

lingv. prepoznatljiva riječ ili jedinica iz češkog jezika preuzeta i prilagođena drugom jeziku; čehizam

4.2 Obrada bohemizama

bránkla *ž* (DL -i, G *mn* -ā/-ī)

sport reg. vrata (vratnice, stativne s gredom) u sportskim igrama (nogometu, vaterpolu i sl.) [*igrati na male -e; stati na -u*]

✧ češ.

imenica, ž.r., N jd., e-deklinacija

Prema češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta branka znači vratašca. Uočavamo da se rod mijenja jer vratašca su u množini srednjeg roda. Riječ se potpuno promijenila, te spada pod kategoriju sporta.

břvak *m* (G -vka, N *mn* -vci, G *břvákā*)

zool. ličinka trakavice (*Coenurus cerebralis*)

✧ češ.

imenica, m.r., N jd., a-deklinacija

Prema češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta ne postoji riječ břvak, već tasemnice vrtohlavá (lat. *Coenurus cerebralis*) što znači moždana bolest kod ovaca. Tasemnice vrtohlavá je ženskom rodu, stoga zaključujemo da nije u istom rodu s riječi břvak. Riječ se potpuno promijenila, te spada pod kategoriju zoologija.

dřkobrřz *m*

zool.

1. bodljikavo prase (*Hystrix cristata*), mediteranski glodavac jednozubac, biljožder s jakim pandžama i crno-bijelim bodljikama na leđima

2. (*mn*) glodavci kojih je tijelo obraslo bodljama (*Hystriidae, Erethizontidae*); drvolasci

✧ češ.

imenica, m.r., N jd., a-deklinacija

Prema češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta riječ je ista i istog su roda. U češkom jeziku dikobraz nije narodna riječ, već je posuđena iz ruskog. U ruskom je riječ tvorena od korijena koji su *dikica* i *obraz*. Riječ dikobraz spada pod kategoriju zoologije.

divka ž (G mn -ā/-ī) zamjena za kavu, žitna kavovina (uopćeno, prema zamjeni toga imena)
✧ češ.

imenica, ž.r., N jd., e-deklinacija

Prema češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta divka znači djevojka. Rod se nije promijenio, već se riječ potpuno promijenila.

gè slo sr (G mn gèslā)
kratka izreka ili riječ kao ideja vodilja; lozinka, deviza, parola
✧ češ.

imenica, sr.r., N jd., a-deklinacija

Prema češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta riječ geslo se piše kao *heslo* što znači naziv, poslovice, izreka. Riječi su istog roda, ali promijenilo se prvo slovo.

hàubica ž
vojn. kratkocijevni top srednjeg ili velikog kalibra s putanjom prilagođenom za gađanje ciljeva iza zaklona i za rušenje
✧ njem. ← češ.

imenica, ž.r., N jd., e-deklinacija

Prema češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta haubica znači houfnica. Riječ je posuđena iz njemačkog Haubitze. Riječ je prvotno označavala oružje koje odjednom može ispaliti više kugli. Riječi su istoga roda, ali se drugačije pišu. Spada pod kategoriju vojnoga.

hazéna ž

pov. sport zastarjela verzija rukometa prilagođena djevojkama; češki rukomet
✧ češ.

imenica, ž.r., N jd., e-deklinacija

U češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta riječ je ista i istog je roda. Spada u kategoriju sporta.

klòkan m

1. *zool.* australski tobolčar (*Macropus giganteas*) jakih stražnjih nogu i repa; kengur [~ *golemi*]
2. *razg. pejor.* nametljiva, nespretna osoba slabih duhovnih mogućnosti
✧ češ.

imenica, m.r., N jd., a-deklinacija

U češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta riječ je ista, istog je značenja i istog roda. Posuđeno je iz češkog klokan, što je tvoreno prema skokan (skakač). Spada pod kategoriju zoologije.

kòpačka ž (G mn -čākā/-ī)

sport specijalna sportska obuća s kožnatim ili plastičnim čepovima na potplatima (za nogomet, ragbi i sl.)
✧ češ.

imenica, ž.r., N jd., e-deklinacija

U češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta riječ je ista, istog je značenja i istog roda. Izvedeno je od korijena koji je *kopati*. Spada pod kategoriju sporta.

kràjina² ž,

v. krajolik, predio [*lijepa* ~]
✧ češ.

imenica, ž.r., N jd., e-deklinacija

U češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta riječ je ista, istog je značenja i istog roda.

ogrōm|an prid. (odr. -mnī)

koji je vrlo velik, izrazito velik [*~an uspjeh; ~ni gubici; ~na kuća*]; *golem*

✧ *rus., češ.*

pridjev, m.r., N jd.,

U češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta *ogroman* znači *ohromný, obrovský*. Riječ je posuđenica iz ruskog *ogrōmnyj*. Riječi su istog roda, ali se pišu potpuno drugačije.

palačínk|a ž (DL -i/-ci, G mn *palāčināka/-i*) (ob. mn) *kulín.* jelo (ob. slatko) od brašna, mlijeka (vode, piva) i jaja, u obliku okrugla tanka lista pečena u tavi ili na vrućoj ploči, poslužuje se, ob. premazano nadjevom [*~e s orasima; ~e s pekmezom; ~e sa sirom*]; prevrta

✧ *njem. ← češ. ← mađ. ← rum.*

imenica, ž.r., N jd., e-deklinacija

U češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta *palačinka* se piše *palačinky*. Riječi su istog roda, jedino se sufiks promijenio. Spada u kategoriju kulinarstva.

pèlud m

bot. žuti prašak koji se nalazi u prašniku biljaka i koji oplođuje biljku; cvjetni prah, polen

✧ *češ.*

imenica, m.r., N jd., a-deklinacija

U češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta riječ *pelud* znači *pyl, pel*. Riječi su istog roda, ali se potpuno drugačije pišu. Spada u kategoriju botanike.

pīštōlj m (G *pištōlja*)

1. vatreno oružje kratke cijevi za pucanje iz ruke (bez oslonca u ramenu); samokres

2. **a.** naprava za zabijanje čavala **b.** naprava za rasprskivanje boje

□ *gol kao ~*

koji ništa nema, puki siromah;

potegnuti (potezati) ~ (na koga)

izvaditi pištolj s prijetnjom da će biti upotrijebljen ili s namjerom da se upotrijebi; izvaditi (vaditi)

✧ *njem. ← češ.*

imenica, m.r., N jd., a-deklinacija

Prema češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta pištolj znači pistole. Riječ pistole je ženskog roda, te se drugačije piše. Spada pod kategoriju vojnog.

plîn *m* (N *mn* plînovi)

kem. tvar takvog agregatnog stanja u kojem molekule jedna na drugu malo ili nikako ne djeluju

△ **bojni** ~

vojn. zabranjeno kemijsko sredstvo, neprijatelju može zatrovati zrak, hranu, vodu itd.;

gradski ~

plin koji se koristi u gradu i drugim naseljima;

rasvjetni ~

plin koji se dobiva destilacijom kamenog ugljena, služi za rasvjetu, kuhanje, grijanje, u industriji;

zemni ~

plin koji se nalazi u unutrašnjosti Zemlje i izlazi kroz bušotine

□ **puštati plinove**

žarg. ispuštati vjetrove

◇ *češ.*

imenica, m.r., N jd., a-deklinacija

Prema češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta plin znači plyn. Uočavamo da se jedino promijenilo fonem i u y, a istog su roda. Spada pod kategoriju kemije i vojnog. Postoji rasvjetni plin – svítiplyn, otrovni plin – jedovatý plyn, zemni plin – zemní plyn, bojni plin – bojové plyn.

pólka *ž* (D L -i, G *mn* -i)

glazb. narodni ples u dvočetvrtinskoj mjeri i brzom tempu, pojavio se poč. 19. st. u Češkoj i brzo se proširio

◇ *češ.*

imenica, ž.r., N jd., e-deklinacija

U češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta riječ je ista, istoga je značenja i istog roda. Spada u kategoriju glazbe.

pòručnik *m* (**pòručnica** *ž*) (V -iče, N *mn* -iči)

vojn.

1. časnički čin u nekim vojskama

2. niži časnički čin u vojsci Republike Hrvatske; iznad časničkog namjesnika, a ispod natporučnika

◇ *češ.*

imenica, m.r., N jd., a-deklinacija

U češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta poručnik znači poručik. Riječi su istog roda, ali se izostaje fonem n i umjesto fonema i se piše í. Spada u kategoriju vojnog.

ròbot *m* 1. mehanička multifunkcionalna naprava koja se može programirati za različite operacije; često oblikovana prema čovječjem liku (može i nalikovati na čovjeka, kretati se, govoriti i sl.) 2. *prez.* onaj koji je samo slijepi izvršitelj naređenja ili automatskih postupaka
△ *~portret* slika zločinca koju izrade policijski stručnjaci na temelju iskaza očevidaca ili svjedoka
✧ *češ.*

imenica, m.r., N jd., a-deklinacija

Prema češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta riječ je ista, istog je značenja i istog roda. Spada pod kategoriju tehnike.

sàdra *ž*
min., v. gips
✧ *češ.*

imenica, ž.r., N jd., e-deklinacija

U češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta riječ je ista i istog je roda, ali umjesto fonema a se piše fonem á. Spada pod kategoriju mineralogije.

skròm|an *prid. (odr. -mnī)*
1. koji se ne hlavi, ne pravi važan, koji se ne razmeće [*~an čovjek*], *opr.* neskroman, razmetljiv
2. koji je bez pretjeranih zahtjeva; koji je bez pretenzija na veličinu i raskoš [*~an dom*]; jednostavan, običan
3. *pejor.* koji je jedva dovoljan [*~no znanje*]; oskudan
✧ *češ.*

imenica, m.r., N jd.

U češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta skroman znači skromný. Riječi su istog roda, ali se sufiks mijenja.

slěd *m* (N *mn* slědevi)
zool., v. [haringa](#)
✧ češ.

imenica, m.r., N jd., a-deklinacija

Prema češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta sled znači sled^ř. Riječ su istog roda, ali umjesto fonema *đ* se piše fonem *d'*. Spada pod kategoriju zoologije.

sòb *m* (N *mn* sòbovi)
zool. sjeverni jelen (*Rangifer tarandus*), preživač iz potporodice pravih jelena, živi u tundrama Europe i Azije; irvas
✧ češ.

imenica, m.r., N jd., a-deklinacija

U češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta riječ je ista, istog je značenja i istog roda. Spada pod kategoriju zoologije.

srâz *m* (N *mn* srâzovi)
1. *fiz.* (sudar) uza jamno djelovanje dviju čestica ili dvaju tijela i razmjena energije u neposrednoj blizini ili u dodiru
2. *retor.* ekspr. sukob, sudar [~ *mišljenja*]
✧ češ.

imenica, m.r., N jd., a-deklinacija

U češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta riječ je ista, istog je značenja i istog roda. Spada u kategoriju fizike i retorike.

stàrosta *m* (N *mn -e*)

etmol.

1. *pov. zast.* najčešće starješina seoske općine; poglavar

2. *sport* starješina, prvak u organizaciji Sokola [~ *hrvatskog Sokola*]

✧ *češ., rus.*

imenica, m.r., N jd., e-deklinacija

U češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta riječ je ista, istog je značenja i istog roda.

Spada pod kategoriju sporta.

škròb *m*

1. *kem.* polisaharid bijele boje bez okusa i mirisa, pričuvna hrana u biljkama (u krumpiru, žitaricama itd.)

2. *v. škrobilo*

✧ *češ.*

imenica, m.r., N jd., a-deklinacija

Prema češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta riječ je ista, istog je značenja i istog roda.

Spada pod kategoriju kemije.

tràbant *m* (G *mn -nàtä*) 1. *astron.* pratilac, satelit 2. *pren. pejor.* a. pretjerano odani, poslušni pristaša; ulizica [*on je njihov ~*] b. osoba koja se nekome nameće nastojeći da stalno bude u njegovoj blizini; prišipetlja

✧ *tal., njem. ← češ.*

imenica, m.r., N jd., a-deklinacija

Prema češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta riječ je ista, istog značenja i istog roda.

Riječ trabant je posuđenica njemačkog Trabant. Spada u kategoriju astronomije i prenesenog značenja, pejorativnog.

vázan *prid.* ⟨*odr.* vâžnĭ⟩

1. koji je bitan, koji ima veliko značenje; značajan, *opr.* sporedan, nevažan

2. koji zauzima visok ili utjecajan položaj (o osobi)

□ *praviti se ~, zauzimati ~ stav*

činiti se, predstavljati se značajnijim, uglednijim nego što jest;

vrlo važno

nije važno, svejedno je

✧ *češ.*

pridjev, m.r., N jd.

U češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta važan znači důležitý. Riječ se potpuno promijenila, ali istog je roda i ima isto značenje.

věleban *prid.* ⟨*odr.* vělebĭnĭ⟩

ekspr. koji je iznimne ljepote i veličine; veličanstven, monumentalan

✧ *češ.*

pridjev, m.r., N jd.

Prema češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta veleban znači velebný. Riječ je istog roda, ali se promijenio sufiks.

Věsna *ž*

mit. slavenska božica proljeća, simbol rađanja i obnove

✧ *češ.*

imenica, ž.r., N jd., e-deklinacija

U češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta riječ je ista. Ima isto značenje i istog je roda.

Spada pod kategoriju mitologije.

věža ž (G mn věže)

zajednička ulazna vrata stambene zgrade; trijem, haustor, portun

✧ češ.

Imenica, ž.r., N jd., e-deklinacija

U češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta věža znači věž. Riječ je istoga roda i istog značenja, ali izostaje je sufiks a i umjesto fonema e piše se fonem ě.

vlák m (N mn vlākovi)

1. kompozicija od više željezničkih vagona koje vuče lokomotiva [*brzi ~; električni ~; lokalni ~; motorni ~; teretni ~; putovati ~om*]

2. *fiz.* sila koja djeluje na jedinicu površine tijela i teži da ga razvuče, *opr.* tlak

3. *rib.* jedan potez mreže (sa kočice itd.) u morskome ribolovu; poteg, potega, tir

✧ češ.

imenica, m.r., N jd., a-deklinacija

Prema češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta riječ je ista. Ima isto značenje i istog je roda. Spada pod kategoriju tehnike.

zâdruha ž (DL -uzi) 1. *pov.* tradicionalna ruralna ekonomska zajednica južnih Slavena koju su sačinjavali pripadnici porodice sastavljene od više obitelji (zajedničko raspolaganje imovinom, dijeljenje posla i pobratimski vezani članovi) 2. kolektivna organizacija, društvo za obavljanje ili poduzimanje raznih djelatnosti [*poljoprivredna ~; potrošačka ~; stambena ~; štedno-kreditna ~*]; udruga

✧ češ.

imenica, ž.r., N jd., e-deklinacija

U češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta zâdruha znači zâdruha. Riječ je istog roda i istog značenja, ali se potpuno promijenila u pisanju. Spada pod kategoriju povijesti.

základ(a) (zàklada) ž ustanova ili fond sa svojstvom pravne osobe osnovani radi dugoročnih ciljeva za javno dobro, u humane, prosvjetne i kulturne svrhe [*~a je osnovana/utemeljena; osnivač ~e; stipendist ~e*]; založba, zadužbina, fondacija
✦ češ.

Imenica, ž.r., N jd., e-deklinacija

Prema češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta zaklada znači nadání. Riječ je srednjeg roda, potpuno promijenila, ali ima isto značenje.

zámak m (G -mka, N mn zámci/zámkovi)
pov. samostalna tvrda građevina s kulama namijenjena trajnom boravku vladara i feudalaca; burg, utvrda, tvrđa
✦ češ. ← *njm.*

imenica, m.r., N jd., a-deklinacija

U češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta zamak znači zámek. Riječ je istog značenja i roda. Spada pod kategoriju povijesti.

zásada ž
osnovno načelo; princip
✦ češ.

imenica, ž.r., N jd., e-deklinacija

U češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta zasada znači zásada. Riječ je istog roda i istog značenja.

zbròjòvka *ž* (G *mn* -ā/-ī)

vojn. tip i marka automatskog oružja (puškomitraljeza) češke proizvodnje

✧ *češ.*

imenica, ž.r., N jd., e-deklinacija

Prema češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta riječ je ista. Ima isto značenje i istog je roda. Spada pod kategoriju vojnog.

žezlo *sr* (G *mn* žèzālā/žèzlā)

štap ili palica od skupocjena drva, zlata ili srebra, bogato ukrašena; simbol najviše vlasti i časti; skeptar

✧ *češ.*

imenica, sr.r., N jd., a-deklinacija

Prema češko-hrvatskom rječniku Jaroslava Merhauta riječ je ista. Ima isto značenje i istog je roda.

5. Analiza bohemizama prema provedenoj anketi

Provela sam anketu pomoću koje sam uspjela istražiti koliko ljudi poznaju bohemizme. Anketa se sastojala od svih 37 bohemizama i dva pitanja. Prvo je pitanje glasilo poznaju li navedenu riječ, a drugo što misle da ona znači. Anketa je provedena među mlađom i starijom populacijom od 20 do 65 godina, ukupno je bilo 55 anketiranih osoba.

Tablica 1. Prikaz istraživanja koliko je ispitanika upoznato s određenim bohemizmima

Bohemizam	Koliko je ispitanika upoznato s ovom riječi	%
branka	35	64
brvak	9	16
dikobraz	55	100
divka	37	67
geslo	41	75
haubica	41	75
hazena	5	9
klokan	55	100
kopačka	55	100
krajina	55	100
ogroman	55	100
palačinka	55	100
pelud	55	100
pištolj	55	100
plin	55	100
polka	55	100
poručnik	55	100
robot	55	100
sadra	23	42
skroman	55	100
sleđ	24	44
sob	55	100
sraz	35	64
starosta	10	18
škrob	55	100
trabant	36	65
važan	55	100
veleban	55	100
vesna	37	67
veža	27	49
vlak	55	100
zadruga	55	100
zaklada	55	100
zamak	40	72
zasada	28	51
zbrojovka	20	36
žezlo	42	76

Tablica 2. Prikaz istraživanja koliko je ispitanika točno definiralo bohemizme

Bohemizam	Koliko je ispitanika točno definiralo bohemizam	%
branka	9	16
brvak	0	0
dikobraz	55	100
divka	8	15
geslo	33	60
haubica	38	69
hazena	5	9
klokan	55	100
kopačka	55	100
krajina	55	100
ogroman	55	100
palačinka	55	100
pelud	55	100
pištolj	55	100
plin	55	100
polka	55	100
poručnik	55	100
robot	55	100
sadra	21	38
skroman	55	100
sleđ	22	40
sob	55	100
sraz	30	55
starosta	11	20
škrob	39	70
trabant	3	5
važan	55	100
veleban	55	100
vesna	13	24
veža	17	31
vlak	55	100
zadruga	43	78
zaklada	42	76
zamak	38	69
zasada	8	14
zbrojovka	19	35
žezlo	36	65

Tablica 3. Prikaz istraživanja najčešćeg krivog tumačenja određenog bohemizma u hrvatskom jeziku

Bohemizam	Najčešća kriva tumačenja određenog bohemizma u hrvatskom jeziku
branka	žensko ime, grana, brana
brvak	alat, brava, bravar, most, drvo
dikobraz	
divka	kava, topli napitak, bijela kava
geslo	naslov, veslo
haubica	hauba, mali krov
hazena	zavjesa, hrana, žena u stara vremena, odjevni predmet, hladna
klokan	
kopačka	
krajina	
ogroman	
palačinka	
pelud	
pištolj	
plin	
polka	
poručnik	
robot	
sadra	stijena, tvar u moru, talog, kamen, tlo, sidro, nešto iz kemije
skroman	
sleđ	biljka, onaj koji je sleđen, hrana, zaslađivač, slijedeće
sob	
sraz	pad, minimum, potonuće, odbojnost, produkt srozanja
starosta	starost, mirovina, životna dob, stara životinja
škrob	
trabant	automobil, vrsta automobila
važan	
veleban	
vesna	žensko ime
veža	vezica, dio objekta, posuda, nešto za vezanje, biljka
vlak	
zadruga	
zaklada	
zamak	dvorište, određeni dio krajolika
zasada	sadnica, nasada, vrt, nešto posađeno, polje, vinogradi, njiva
zbrojovka	brojalica, računica, brojanka
žezlo	oruđe, grb, vrsta metala, željezo

*mjesto koja su ostala prazna označavaju točne odgovore kod ispitanika

6. Zaključak

Cilj ovog rada bio je obraditi bohemizme u Velikom rječniku hrvatskog jezika Vladimira Anića i to njegovom izdanju iz 2009. godine², analizirati njihova morfološka značenja i etimologiju. Nakon toga smo usporedili hrvatske riječi (bohemizme) s istim riječima koje postoje u češkom jeziku i konačno analizirali kojim područjima života pripadaju. Valja naglasiti da se današnja populacija sve manje koristi bohemizmima jer su neke riječi zastarjele, a neke su potpuno izašle iz hrvatskog jezika.

U rječniku je pronađeno 37 bohemizama i puno njih ima isti rod i isto značenja kao u hrvatskom jeziku. Riječi kao što su branka, brvak, divka, pištolj, važan i zaklada promijenile su svoj rod i svoje značenje. Današnji su govornici prepoznali riječi kojima se danas koristimo i koje su još uvijek aktualne u našem govoru.

Starija je populacija govornika bila više upoznata s bohemizmima, nego što je bila mlađa populacija. Taj nam podatak govori kako neki bohemizmi polako nestaju iz hrvatskog jezika, ljudi ih sve manje koriste.

Činjenica je da su mnogi bohemizmi od uvođenja u 19. st. do današnjih dana usvojeni i sastavni su dio hrvatskog jezika. Zaključujemo da broj nađenih bohemizama u Anićevom rječniku potvrđuje činjenicu i istraživanje da se od 20. st. više ne unose češke riječi u naš jezik i da se naprotiv one smanjuju.

² Anić, Vladimir, *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Novi liber, Zagreb, 2009.

7. Sažetak

U prvom poglavlju navodimo i opisujemo neke pojmove jezičnog posuđivanja, teorije jezika u kontaktu.

U drugom poglavlju govorimo o povijesnim jezičnim dodirima između hrvatskog i češkog govornog područja, nekim povijesnim činjenicama i doprinosu Bogoslava Šuleka i Ljudevita Jonkea kao neumornih i svestranih jezikoslovaca u vremenu velikih promjena za hrvatsko jezikoslovlje.

Polazište za istraživanje ovoga rada bio je Veliki rječnik hrvatskog jezika Vladimira Anića i to njegovo izdanje iz 2009. godine.³ Glavni cilj rada je analiza bohemizama (čehizama) u rječniku, pregled morfoloških značajki te analiza modela iz jezika davatelja. Termini model i replika bit će detaljnije objašnjeni u uvodnom dijelu rada.

Ključne riječi: bohemizmi, jezično posuđivanje, posuđenice, jezični dodiri, češki jezik, hrvatski jezik

³ Anić, Vladimir, *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Novi liber, Zagreb, 2009.

8. Popis korištene literature

1. Anić, Vladimir, *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Novi liber, Zagreb, 2009.
2. Barić, Eugenija, i sur., *Hrvatski jezični savjetnik*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 1999.
3. Dabo-Denegri, Ljuba, „Jezično posuđivanje: tipologija leksičkih posuđenica (anglicizmi u francuskom jeziku)“, *Filologija, HAZU*, str. 439-450, Zagreb, 1998.
4. Dugački, Vlatka, „Historiografija o Česima u Hrvatskoj“, *Historijski zbornik, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“*, 62(1.), str. 233-250, Zagreb, 2009., <https://hrcak.srce.hr/63690>, posjet 12. svibnja 2018.
5. Filipović, Rudolf, *Teorija jezika u kontaktu, Uvod u lingvistiku jezičnih dodira*, JAZU - Školska knjiga, Zagreb, 1986.
6. Gluhak, Alemko, *Hrvatski etimološki rječnik*, August Cesarec, Zagreb, 1993.
7. Gostl, Igor, „Bogoslav Šulek, Otac Hrvatskog znanstvenog nazivlja“, *Leksikografski zavod „Miroslava Krleža“*, str. 9-58, Zagreb, 1995., <http://www.lzmk.hr/vijesti-iz-zavoda/33-projekti/radovi-leksikografskoga-zavoda-miroslav-krleza/373-bogoslav-sulek-otac-hrvatskoga-znanstvenoga-nazivlja>, posjet 12. svibnja 2018.
8. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, *Školski rječnik hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 2012.
9. Jergović, Miljenko, *Preporod hrvatskog jezika u hotelu za gume*, Zagreb, 2017., <https://www.jergovic.com/sumnjivo-lice/preporod-hrvatskog-jezika-u-hotelu-za-gume/>, posjet 9. lipnja 2018.
10. Jonke, Ljudevit, *Književni jezik u teoriji i praksi*, Znanje, Zagreb, 1965.
11. Matasović, Ranko, *Uvod u poredbenu lingvistiku*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001.
12. Matasović, Ranko, *Etimološki rječnik hrvatskog jezika 1. svezak A-N*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2016.
13. Merhaut, Jaroslav, *Češko-hrvatski rječnik*, Nediljko Dominović, Zagreb, 1998.
14. Profeta, Dušanka, *Hrvatsko-češki rječnik*, Informator, Zagreb, 1999.
15. Samardžija, Marko, *Leksikologija*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
16. Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, JAZU, Zagreb, 1971.
17. Tafra, Brank, „Ljudevit Jonke o hrvatskom jeziku u 19. st.“, *Jezik : časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 54(3), str. 105-109, Zagreb, 2007., <https://hrcak.srce.hr/46048>, posjet 19. svibnja 2018.

18. Turk, Marija, Opašić, Maja, „Linguistic Borrowing and Purism in the Croatian Language“, *Suvremena lingvistika*, 65(1), str. 73-88, Rijeka, 2008., <https://hrcak.srce.hr/25189>, posjet 19. svibnja 2018.
19. Turk, Marija, *Jezično kalkiranje u teoriji i praksi: prilog lingvistici jezičnih dodira*, Hrvatska sveučilišna naklada Zagreb i Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2013.
20. Vlašić, Marija. *Tradicija purizma u hrvatskom jezikoslovlju*, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Prag, 2010.
21. Vrljić, Stojan, „Ljudevit Jonke o stranim riječima u hrvatskom književnom jeziku“, *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 54(4), 142-149, Zagreb, 2007., <https://hrcak.srce.hr/46055>, posjet 1. lipnja 2018.